

ПОЗОРИШТЕ.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

Издаје свагда о дану сваке представе на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 новч. месечно. — Претплата се шаље администрацији „Позоришта“, у матичином стану, у Новоме Саду.

ПОСТАНАК НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА У ЗАГРЕБУ.

(Наставак.)

Ту у Загребу добио сам у лето 1840. године писмо (ако се добро сећам, из Задра у Далмацији) са потписом: Јосиф ил. Јелачић, мајор у 48. пешачкој пуковнији. Писац тога писма рекао ми је неколико ласкавих речи као писцу и управитељу, па ми јавља, да ми шаље поштом две трагедије и неколико песам, те ме моли, да их прочитам и да му изречем свој суд о тим његовим књижевним производима, па да гледам да се обадва комада играју на домаћој позорници, јер је он Хрват. Моје мишљење било би по њега од највеће важности, јер служећи већ преко двадесет година, заситио се живота у миру, те је рад да ступи у пензију и да се посвети књижевности. Прочитао сам позоришне комаде и песме, па сам у њима заиста нашао песничка дара и понеку лепу мисао, али се из позоришних игара видело, да му није била позната позорница, а још се очевидно опајало и то, да немачки језик није био писцу матерњи језик. У том смислу сам му са неком штедњом, али ипак одлучно изјавио своје образложено мишљење, описао сам му непријатности и тешкоће, које су писце тада у Аустрији очекивале, па сам му пријатељски саветовао, да остане и на даље у своме часном положају. То писмо заједно с позоришним комадима и песмама одправио сам писцу, о коме нисам ништа више чуо.

Тек доцније разабрао сам опет за то име, и то кад је после осам година — 1848 године, кад је пуковника Јосифа ил. Јелачића аустријски двор поставио за неколико дана генерал-мајором, фелдмаршал-лајтнантом и баном краљевине Хрватске, те је као заповедник јужне армије изаслан да војује против мађарског устанка. Често сам помишљао: да сам његове позоришне комаде дао приказивати, те да сам писца ободрио

да и даље пише — он би ударио са свим странпутицом. Доиста су истините речи раунахове: „Кад човек случајно натрашке метне капу на главу, поремети тиме можда цео течај повеснице.“ Као што сам доцније разабрао, изашле су ипак у педесетим годинама оне његове песме на јавност. А Јелачић, одликован највишим почастима, умро је 1859, мало пре Мађенте и Солферино, у неизлечивом лудилу.

У Загребу смо проводили веома пријатне и веселе дане. Власти су биле врло предусретљиве и либералне према нама, а цензура се састојала само у томе, што ме је варошки капетан, кад се давао који нов комад, питао, да му на своју пошту у реч кажем, има ли у комаду што неупутно, а ја сам му вазда с чистом савешћу могао рећи да нема.

И месојеђе 1840. добро су прошле, ма да је било много игранака, а за пост сам најмио „Teatro Grande“ у Трсту. Почетком месеца марта одем у Трст, где сам од 9. марта до 11. априла давао 30 представа. Ма да су улазне цене биле мале, ипак сам у Трсту заслужио чистих 7000 фор.

Тај ванредни успех и жеље и позиви од стране немачке публике наведоше ме, те сам друго позориште у Трсту, „Teatro Filodramatico“, узео на две године под закуп, а тиме сам хтео да установим стално немачко позориште. То беше доиста смело подухеће, јер Немци чине у Трсту само трећину становништва, премда су богатством и образованошћу били јачи од остале две трећине. Позориште то ваљало је у нечем поправити и из нова декорисати, па тек месеца септембра отворити, те тако сам своју дружину с мојим братом послао натраг у Загреб, да неко време тамо даје представе. Сам, на жалост,

писам могао поћи с дружином, јер нам се наша поћерка Јозефина тешко поболела од тифа, те смо ја и моја жена морали остати код ње да је негујемо.

Већ се скоро свршавао месец мај кад нам се поћерка опоравила, те смо се могли опет вратити у Загреб. Брат ми је писао, да позоришни послови и без мене иду веома добро, али ми је уједно саопштио, да сваким даном расте незадовољство због тога, што још никако не долазим. Рече ми, да га сваки дан питају и прекоравају, како и за што да се ја и моја жена, два тако омиљена члана, толико времена не појављујемо на позорници, те ме преклињаше, да се што пре вратим, да не огорчим публику до крајности. И тако, чим др. Гоби допусти да смемо поћи на пут са нашом поћерком, вратио сам се у Загреб, али ту је незадовољство публике због нашег дугог изостанка достигло већ врхунац. Говорило се шта више озбиљски и о томе, да ме поздраве демонстрацијом, кад се опет појавим на позорници, те да се тако начини прави позоришни скандал.

Загребачка позоришна публика била је веома живахна, лако раздражљива, бурна при изјављивању допадања, али је још бурније исказивала свој гњев, кад је била раздражена или увређена. Дођоше пријатељи, па ми забринуто рекоше, да су јурати (свршени правници) склопили праву заверу против мене и да су закључили, да ме при првој појави извијде, инсултују и принуде, да молим публику за опроштај, што сам је толико пренебрегао. Ваљало је дакле стати на пут бури, која пређаше, и измислити начин, како да се предупреди опасна узрујаност. Срећа је била по мене, што се становништво загребачко већ тада било расцепило у две странке, које су биле противног политичког правца. Била је тада једна мађарска, а друга илирска или хрватска народна странка. Мађарској странци, која је говорила само мађарски и хтела Хрватску да помаћари и да је претопи у Мађарску, био је вођа гроф Јосиповић, а илирска, или хрватска странка заступала је већ тада једну грану свесловенства, говорила је само хрватски и тражила историјска права тројне краљевине Хрватске, Славоније и Далмације и потпуну аутономију.

На челу те илирске странке стајао је Др.

Људевит Гај, честољубив и учен човек, који је скроз познавао историју и језике словенских народа, који је радио на томе, да се Хрватима ујемчи народност, народна самосталност и народни језик. На ту цел је с тешком муком уде-сио граматiku за стари, са свим запуштени, про-сти хрватски језик, па је истиснуо из њега мно-ге турске, мађарске, немачке и друге стране речи, и назвао га је илирским језиком. Тим су језиком његови пријатељи и присталице учи-ли народ свуд по земљи хрватској. Већи део хрватског племства био је у народносном погле-ду на страни Гајевој и хрватска странка била је свакако бројно јача; али је мађарска странка опет имала сав улив велике Мађарске уз-а-се. Најгоре је пак било старим хрватским племи-ћима, што нису знали говорити новим илирским народним језиком, него су га морали тек учити и на ново се лаћати бубвара и граматике. Сто-га је већина, као што је тада у опште у Угар-ској био обичај, радије говорила латински, и то је тако рећи био неки неутралан језик.

Као неки заостатак из средњег века, где је латински језик био прави званичан језик, задр-жао се у целој Угарској све до половине дана-шњег столећа латински као званичан и полу-званичан језик, ма да је аустријска влада била немачка, па су на њему издавани сви царски одписи, којим су се водиле расправе на сабору, у жупанијама и у судовима. И законски доку-менти састављани су латинским језиком, а и предавало се на њему на вишим школским за-водима. С тога је постала потреба да се учи и зна тај језик. Свет је мало по мало говорио ла-тински међу собом. Помоћу т г језика разумевали су се разне народности и племена, што живе у Угарској, а пре својих педесет година могао је човек проћи кроз сву Угарску, па су га свуда разумели, само ако је знао латински говорити, јер се и у најдаљем сеоцу нашао ко — ако ни-ко други а оно поп — с киме се могло латин-ским језиком споразумети. Тек од године 1848. и од како се у новије доба развила мађарска народна и државна мисао, ступио је мађарски језик на место латинског, те је истиснуо латин-ски са свим и постао званичним, судским и на-ставним језиком. У оно доба, о коме зборим, био је латински језик у Хрватској уједно и неутрални језик, којим су се служили сви они, који нису

хтели или нису знали говорити мађарски и који нису разумевали свој новоускрсли илирски језик. И они су говорили латински, који се нису смели или нису хтели да придруже једној од тих двеју странака. Наравно, да тај латински језик, којим се тако говорило, није био класичан, него прави средњевековни калуђерски или „кухињски“ језик; али је ипак вазда импозантно звучило, кад се на пр. парох сусрео са начелником, па би му на пијаци довикнуо: „Quomodo valet dominatio vestra? — и кад би му овај одговорио: „Valde bene, optime, amice!“ и још додао: „Et valetudo dominationis vestrae, quomodo stat hodie?“ — на што би добио одговор: „Tolerabile; — valere gaudeo.“ Господа би прозборила у том смислу још по коју реч, па би се растала оном циперонском изреком: „Vale ac fave, amice!“

Пошто сам споменуо тај одломак из давно минувле прошлости, вратићу се својој приповести. И ја сам тада већ знао за ону стару девизу Метернихове владе у Аустрији: „Divide et impera“ (Поцепај па владај) — ако публику поцепам на две стране, па једну задобијем за се, онда ми је лак посао. С мађарском странком нисам имао никаква повода да се спојим, а хрватска била ми је свакако ближа. На њу сам управо свој план. Знајући да хоће да ме извижде, изабрао сам за своју прву појаву на позорници француску шаљиву игру: „После сунчева захода“, изврстан комад из доброг француског позоришног доба, где још нису бракоразводне драме прекриле француску позорницу и све друго угушили.

(Наставиће се.)

ЖИВЉИНИ.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(„Кир-Јања.“ Шаљива игра у 3 чина, написао Ј. С. Поповић. Приказана 30. дец. 1881.)

Глумац има на сваког рецензента битан и једини уплив; његово приказивање на позорници најмеродавнија је чињеница при оцени његова глумовања у опште. Ако му је приказивање добро и коректно, онда се рецензија и по себи разуме, као год што се разуме рецензија и онда, ако му је приказивање лоше и некоректно. Од приказивања зависи рецензија, јер је оно узрок а ова је тек učinak. Колико сам пута већ казао, да је ласкање најопаснији отров за сваки напредак, особито пак за глумачки. Ни у једном огранку естетике није тако личност ангажована, као баш у глумаштву, с тога се и даје протумачити осетљивост глумаца и према одобравању, и према замерашу.

Ја се радујем што овом приликом немам ништа да замерим. Ја скоро нисам оставио позориште наше са таквим задовољством, као тог вечера.

О самој глуми „Кир-Јања“ нећу ништа да споменем: ми сви знамо каква је она; али тим више мислим рећи коју о самој представи.

Насловну улогу приказао је г. П. Добриновић. Ја сам једном споменуо, да је г. Добриновић јако напредовао не само у својој струци, него у глумачком уметништву у опште. То се дало најјасније приметити и овог вечера. Године 1879. приказао је г. Добриновић први пут Кир-Јању; ономад сам га видео у истој улози други пут. Разлика је очевидна, ма да је и први пут врло добар био. Онај згрчени старчић, који у новцу види све и сва на свету; оно грабљиво севање очију, чим се о туђем новцу поведе реч; она маскирана бојазљивост кад је говор о његовом благу; она одуларена страст кад при закључаним вратима посматра своје дукате; они чисто зверски

скокови кад на кога сумња; она рафинирана лукавост кад хоће кога да обмане; оно бескрајне очајање кад види да је обмањен; онај цинцарско-српски језик — све то, које баш Кир-Јању особитим карактером прави, нашло је мајсторског интерпрета у г. Добриновићу. Ја нисам могао да ододем свом осећању, него сам са још једним пријатељем после првог чина отишао на позорницу, и г. Добриновићу из свег срца на уметничком приказу честитао. Што сам онда приватно чинио, то ево чиним сад јавно: Ја му честитам на успеху, и са мном заједно сви они, који су га тог вечера видели. Аплауз и изазивање били су заслужени у најлепшем смислу речи.

Али не само тог вечера, сваки пут, кад год ступи г. Добриновић на позорницу, приказе се тамо као глумац, који и душом и телом иде за тим, да себе што већма усаврши; који у својој игри јасно изражава тежњу за оним идеалом, који је себи за цел истакао. Бадава, студију и дар не може нико одескамотирати. Нека и на даље само иде том тешком ставом, нека и на даље неуморно ради на том племенитом и узвишеном пољу, а признање од стране народа његовог неће заиста никад изостати.

Глума тако доноси собом, да остале улоге скупа немају тог значаја, који има улога Кир-Јање. Ако и много мања, али је и пак карактерна улога Петар, слуга код Кир-Јање. Г. А. Лукић приказао га је на врло добар начин. Драстично му је било кретање, па говор; у оној притворној сигурности, којом сваки глави човек хоће да маскира своју ману, био је г. Лукић да не може бити бољи. Остали приказивачи, г. Милосављевић (нотарош Мишић), г. Димитријевић (Кир-Дима), гђца Б. Хаџићева (Јуца) и гђца Л. Хаџићева (Катица) учинили су од својих улога све, што се од њих само учинити дало.

М С—Ћ.

Издаје управа српског народног позоришта.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

31. ПРЕДСТАВА.

У ПРЕТПЛАТИ 22.

У НОВОМЕ САДУ У ЧЕТВРТАК 7. ЈАНУАРА 1882.

ПО ДРУГИ ПУТ:

СЛИКА ИЗ ЖИВОТА У 3 ЧИНА, А 6 СЛИКА, С ПЕВАЊЕМ, НАПИСАО АДОЛФ Л' АРОНЖ,
ПРЕВЕО САВА РАЈКОВИЋ.

ОСОБЕ:

Вилнер, чиновник	Р. Поповић.
Наталија, жена му	Ј. Поповићева.
Марија } кћери му	Б. Хаџићева.
Ема }	М. Рајковићка.
Готлиб Вајгл, чизмар	Лукић.
Клара } деца му	Л. Хаџићева.
Леополд }	Барбарић.
Мелмајер, вештак на гласовиру	Добриновић.
Мина, слушкиња	Д. Адамовићева.
Рудолф Штарке, пословођа код Вајгла	Ружић.
Хамол, калфа	Јовановић.
Швалбах	Банковић.
Шмит	Милосављевић.
Готлиб } деца штаркова	* * *
Драгутин }	* * *
Шандор, хусар	Рашић.
Гост	Станојевић.
Келнер	Динић.

У недељу 10. јануара: „ПАРИСКА СИРОТИЊА“. Драма у 6 раздела, с француског превео М. И. Стојановић.

Улазнице могу се добити у позоришној писарници од 9—12 сахата пре подне и од 3—5 сахата после подне, а у вече на каси.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК ОКО 10 САХАТА.